

MERKSTENEN UIT ONZE CULTUUR

Onderzoek naar merkestenen in de gemeente Haaksbergen

Uitgave van de "Historische Kring Haaksbergen"

Foto op omslag:

Jurisdictie paal.

Dit is Rijksgrenspaal 832 op de grens van Duits gebied met de provincies Gelderland en Overijssel.

Het is een grote stenen paal, gemaakt van Bentheimer zandsteen. In de paal staan drie wapens gegraveerd, te weten de wapens van de beide provincies en van Munster. Voorts het jaartal 1766 vanwege het tot stand komen van het verdrag over de grensscheidingen tussen Munster en Gelderland op 22 oktober 1765 en de uitvoering van de bepalingen van dit verdrag in 1766 en Overijssel met het jaartal 1773 en genummerd nr. 1.

Op de foto op het titelblad is het wapen van Overijssel te zien.

ISBN 90-804267-2-5 NUGI480

Gegevens uit deze publikatie mogen worden gebruikt, mits de bron wordt vermeldt.

Haaksbergen, mei 1998.

Onderzoek naar de markepalen in de gemeente Haaksbergen.

In het kader van lokaal historisch onderzoek leek het nuttig en tevens leuk om onderzoek te doen naar de nog in het landschap aanwezige delen van de vroegere markegrenzen in de gemeente Haaksbergen. Nuttig, omdat er in de laatste decennia veel veranderd is in het landschap, onder andere door ruilverkavelingsprogramma's in het agrarische deel van de gemeente, en veranderd gebruik van niet agrarisch gebied. In dit verband speelt de toegenomen buitenrecreatie een belangrijke rol. Ook wegenbouw en uitbreiding van de woon- en industriegebieden hebben zo hun bijdrage geleverd aan de veranderingen aan het traditionele landschap.

Door al deze activiteiten bestaat het gevaar dat historisch belangrijke- en interessante landschapskenmerken verloren gaan. Het is daarom goed om van tijd tot tijd de stand van zaken op te nemen en vast te leggen, en indien nodig eventueel maatregelen te nemen ter voorkoming van het onnodig verloren laten gaan van deze, soms eeuwen oude landschapselementen. We hebben er naar gestreeft een zo volledig mogelijk overzicht te geven van de huidige stand van zaken, waarbij we zowel gebruik gemaakt hebben van reeds bestaand, recent onderzoeksmateriaal van bijvoorbeeld het van Deinse instituut, alsmede van eigen archief onderzoek en waarnemingen in het veld.

In hoofdstuk 1 wordt een kort resumé gegeven van de merken in de gemeente Haaksbergen en de grenzen met de naburige gebieden.

Vervolgens worden in hoofdstuk 2 de resultaten beschreven van het veldonderzoek naar de nog bestaande markegrenskenmerken zoals palen, stenen en eventuele andere elementen.

I. De marken van Haaksbergen.

Binnen de grenzen van de gemeente Haaksbergen kende men vroeger zes verschillende Marken¹⁾, te weten:

1-1. Holthuizen en Eppenzolder/ Stepelo.

Oorspronkelijk is deze marke ontstaan uit twee afzonderlijke marken, te weten: Holthuizen en Eppenzolder, mogelijk zelfs uit drie aparte buurschappen, n.l. Holthuizen, Eppenzolder en Stepelo. Dit is op grond van de nu ter beschikking staande gegevens echter niet te bewijzen. In 1475 werden Holthuizen en Eppenzolder als twee afzonderlijke marken genoemd in het Schattingregister van Twente. Uit notulen van gehouden vergaderingen d.d. 25 juli 1614 en 19 september 1620 blijkt dat er toen nog sprake was van twee markebesturen, één voor Holthuizen en een tweede voor Eppenzolder/Stepelo. Ook in 1640 vinden we dezelfde situatie. Echter in gerichtsprotocollen uit 1656 blijkt er sprake te zijn van één markerichter²⁾ voor de gecombineerde marke Holthuizen en Eppenzolder/Stepelo. De marke was groot 37 1/2 ware³⁾.

De erfmarkerichterschap⁴⁾ was verbonden aan "den hof te Varwerk" en is in 1815 los van deze hoeve verkocht.

De opheffing, "de verdeling", van deze marke werd op 13 oktober 1846 goed gekeurd, nadat op 22 november 1845 hiertoe een verdelingsplan was vastgesteld. De verdelingsakte is van 1855⁵⁾.

De grondslag voor de verdeling was het bezit aan bouwland, echter, een ware kreeg 4 ha vooruit.

De gronden besloegen in totaal 1091 ha.

„ Hof te Varwerk ”

De marke Stepeloo, Eppenzolder, Holthuisen werd begrensd door de marken Benteloo, Beckum, Hones, Langeloo, Brammeloo en Boekeloo.

1-2. Boekelo.

De marke Boekelo moet men niet verwarren met de buurtschap Boekelo in de marke Usselo.

Het erfmarkerichterschap werd uitgeoefend door "het huis Heeckeren" te Goor, als eigenaar van het erve "Ruwenhorst". Daar werden ook de holtingen⁶⁾ gehouden.

In 1841 werd een verdelingsplan opgesteld, dat op 10 mei 1842 werd goedgekeurd. De grondslag voor de verdeling was ook hier het bezit aan bouwland. Een ware kreeg 4 ha vooruit.

De gronden besloegen in totaal 357 ha in Haaksbergen en 21 ha in de gemeente Ambt Delden. De markedelingsakte is getekend op 16 mei 1848⁷⁾.

De marke Boekelo werd begrensd door de marken Hengevelde, Bentelo, Stepelo/Eppenzolder, Holthuisen, Brammelo en Markvelde.

1-3. Brammelo.

De marke Brammelo, ook wel Brammelerbroek genoemd, lag slechts voor een deel op Overijssels gebied. Uit verschillende stukken blijkt dat de marke in 1661 bestond uit 19 1/2 ware, waarvan er 11 1/2 op Overijssels - en 8 op Gelders gebied lagen. In de achttiende eeuw kende men 20 ware, terwijl er bij de verdeling in 1849 23 1/2 zijn geweest. In 1832 was de marke Brammelo op Haaksbergs gebied 260 ha groot. Het erfmarkerichterschap was verbonden aan "de hof Weeink", welke in het Gelderse deel lag. In het Overijsselsche deel lag "de hof te Linteloo", welke in het bezit was van de Hervormde kerk in Haaksbergen.

Op 16 juli 1842 werd tot verdeling van de marke besloten en op 29 oktober van dat zelfde jaar was een plan gereed, wat echter niet is uitgevoerd. Op 30 juni 1847 werd een nieuw plan vastgesteld. Dit plan kwam wel tot uitvoering, nadat het op 30 april 1849 bij Koninklijk besluit was goedgekeurd. De markeverdelingsakte is d.d. 13 april 1855⁸⁾. De erfmarkerichter ontving 3 ha als schadeloosstelling. De overige gronden, die in het totaal 365 ha besloegen, werden verdeeld naar het bezit van "oudhoevig" bouwland.

De marke Brammelo werd, voor wat het Overijsselsche gedeelte betreft, begrensd door Gelders gebied en door de marken Boekelo, Stepelo/Eppenzolder, Holthuisen, Langeloo en Markvelde.

1-4. Langeloo.

Het erfmarkerichterschap van deze marke was verbonden aan "de hof te Langeloo", een bezitting van Diepenheim, dat in 1331 aan de Bisschop is gekomen. De marke bestond uit 14 ware. In Langeloo was het hout tot in de eerste helft van de achttiende eeuw gemeen bezit. Het is niet precies bekend wat de reden is geweest, maar in die eerste helft van de achttiende eeuw werd de gemeenschap van het hout opgeheven. De bomen werden verkocht, opbrengst Fl 6735,-. Van deze opbrengst werd Fl 1500,- belegd voor het onderhoud van bruggen. De rest werd verdeeld, waarbij iedere ware een bedrag van Fl 357,- ontving.

In 1832 was de grootte van deze marke 744 ha. Op 26 juni 1862 werd voor deze marke een verdelingsplan vastgesteld, wat op 9 november van dat zelfde jaar bij koninklijk

"Hof te Langelo".

besluit werd goedgekeurd. De verdeling heeft plaats gevonden naar het bezit aan grond.

Langelo werd begrensd door Gelders gebied en door de marke Stepelo/Eppenzolder, Holthuizen en de marke Brummelo.

1-5. Haaksbergen en Hones.

Als buurtschap is deze marke ontstaan rond "de hof te Haaksbergen", wat een bezit was van de Heren van Ahaus. In de middeleeuwen was deze buurtschap niet bekend onder de naam Hones, maar als Haaksbergen. Dit blijkt uit het schattingsregister van Twente anno 1475, waarin de later onder Hones horende boerderijen werden vermeld onder de buurtschap "Hakesberghe".

Pas in de 16e eeuw ging men onderscheid maken tussen het dorpsgebied en het tot de marke behorende landbouwgebied. De gezamenlijke grootte van het dorp en het buitengebied Hones was 1811 ha.

De verdeling van de marken heeft heel wat voeten in de aarde gehad. De eerste voorstellen hiertoe zijn gedaan op de holtings welke gehouden zijn werden op 17 juni 1840 en 19 augustus 1841. De eerste verdeling vondt plaats op 7 april 1848⁹⁾. Er werd een verdeelingscommissie samengesteld, die nadere plannen moest ontwikkelen. Na heel veel onenigheid en onderlinge strijd werd uiteindelijk op 29 september 1904 door de Arrondissementsrechtbank te Almelo een lijst van gerechtigden in de markeverdeling vastgesteld. Hiermee lagen alle gewaarden vast en kon de grond worden verdeeld onder de gewaarden en andere grondbezitters. Zelfs nu bleef er echter nog verzet bestaan, zodat het uiteindelijk tot 18 oktober 1909 heeft geduurd voor de scheiding notarieel haar beslag kreeg.

De marke Haaksbergen/Hones werd begrensd door de marken Langelo, Holthuizen, Stepelo/Eppenzolder, Usselo en Buurse en Duits gebied.

1-6. Buurse.

De marke bestond volgens het markeboek , dat sedert 1604 werd bijgehouden, uit 23 1/2 ware.

Het erfmarkerichterschap was verbonden aan "de hof Varwerk" of "Schulte Varwick". Deze hof is vermoedelijk in 1452 met de "Blankenburg" in het bezit van de Bisschoppen gekomen.

In 1837, en wel op 13 november, werd een verdelingsplan vastgesteld, dat bij Koninklijk besluit van 13 augustus 1838 werd goedgekeurd. Buurse was een grote marke. De gronden besloegen in totaal zo'n 2702 ha. Bij de verdeling ontving iedere gewaarde 20 ha. De delingsakte van deze marke is gedateerd op 29 november 1843¹⁰). De veldgronden werden toegewezen naar verhouding van het bezit aan bouwland, terwijl de venen gewoon onder gewaarden werden verdeeld. Dat deze verdeling kennelijk niet alle grond besloeg, moge blijken uit een bericht over een publieke verkoop van markegrond te Buurse die op 29 april 1920 plaats vond. Er bleef dus kennelijk hier en daar nog wel een stukje onverdeelde grond liggen.

De marke Buurse werd begrensd door Duits gebied en de marken Usselo en Hones.

2.Het veldwerk.

Bij het veldwerk, op zoek naar wat er heden ten dage nog van de oude markegrenzen in het landschap terug te vinden is, zijn we op een authentieke plaats begonnen, n.l. op de plaats van waar op 20 september 1825 een gezelschap op pad ging, bestaande uit een "Landmeter der eerste klasse" van het kadaster en de burgemeesters, of hun vertegenwoordigers, van de gemeenten Ambt Delden en Haaksbergen, plus eventueel door hen te benoemen "aanwijzers", teneinde een rondgang te maken ter vaststelling van de grenzen van de gemeente Haaksbergen.

"Grensscheiding ten aanzien der gemeente van SchoutambtDelden".

Beginnende aan het punt hetwelk noordwestelijk van de gemeente is gelegen, en wel bij of op een stuk bouwland van J.H.Ros, en alwaar bij proces verbaal van den jare 1820, voor de gemeente SchoutambtDelden opgemaakt, is bepaald een paal te plaatsen, en te noemen "de Rospaal", hebben wij naar aanwijzing van Heeren Burgemeesters en aanwijzers erkend dat dit ware grenspunt is, en verder oostwaarts loopt langs de zuidkant van de huizen Ros en alias de Potse tot of op aan een paal staande ten zuidoosten de Heggeler Steeg in het bouwland van de markte van Hengeveld en Haaksbergen, genaamd "de Potsepaal". (fouten zijn authentiek).

Aldus begint het procesverbaal der grensbepaling van het grondgebied der gemeente Haaksbergen, opgesteld in 1825. Voor het overgrote deel komt de gemeentegrens overeen met vroegere markegrenzen. Uit ons veldonderzoek blijkt dat de in het bovengenoemde procesverbaal beschreven grensmarkeringen voor het grootste deel niet meer aanwezig zijn.

Te beginnen met de eerst genoemde paal, de "Rospaal", aan de meest noordwestelijke kant van de gemeente hebben we meteen een interessant punt te pakken. Deze paal is niet meer aanwezig en bij navraag bij een boer in de buurt, de heer ten Dam, wordt duidelijk dat deze markepaal nog maar ongeveer 10 jaar geleden is verdwenen. Dit zou gebeurd zijn

tijdens reconstructie werkzaamheden aan de Deldensestraat. Waar deze paal zich nu bevindt is nog niet duidelijk, maar hier zal nader onderzoek naar worden gedaan.

Verder de grens afgaande in oostelijke richting missen we achtereenvolgens de volgende markeringen: de "Potsepaal", de paal in de "Leemkuilen" (naam verder onbekend), de "Schoolkate paal", de "Grondhuttepaal", de "Derkinkpaal", de "Heddesteen", en de "Asbroekersteen".

Geen van deze palen of stenen is nog aanwezig in het landschap. De eerst volgende paal die nog wel aanwezig is, is de "Grevenpaal". Op het punt waar deze paal stond kwamen vier markegrenzen samen, te weten Usselo, Beckum, Hones en Stepelo. Deze paal was enige tijd verdwenen. Wegens overlast had men hem laten verzinken in het weiland. Op 23 april 1976 is hij weer opgegraven en ongeveer 30 meter ten zuidoosten van de oorspronkelijke plaats weer neergezet. Hij staat op dit ogenblik naast de Hagemolenbeek. Of dit nog de boven genoemde plaats is is niet helemaal duidelijk, omdat er recent een reconstructie van de beek heeft plaats gevonden waardoor de plaats mogelijk enigszins is veranderd.

de "Grevenpaal".

In het Markeboek van de Marke Holthuisen-Eppenzolder is op 27 juli 1614 melding gemaakt van een twist tussen *"die baueren van Eppenzolder und Stepelo und Holthuisen te eener, und die baueren van Beckum ter andere sijden"*, over dit deel van de grens. Op de Holtink, die op deze dag gehouden is, werd besloten een vijftal nieuwe palen te plaatsen omdat de oude *"verrottet offi verdurven geweest sind"* en wel op de volgende plaatsen:

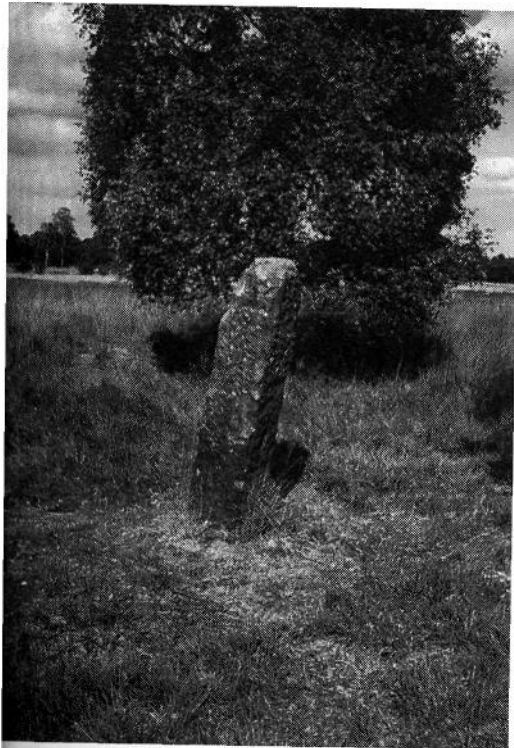
1. *Den eersten Markepaal achter den Grlevenlandt.* (Grevenpaal).
2. *Den anderen Markepaal an die Noordbrugge op den hoick nae Stepel an Asbroick.* (Asbroekerpaal).
3. *Den derden und middelsten Markepaal op den Branden plaetse tussen Enxsinck und den Alten Busch.* (Heddepaal).
4. *Den vierde Markepaal an Dyckingnaer.* (Derkinkpaal).
5. *Den vijfden achter Schoitkaeta bij het Beckumerveen.* (Grondhuttepaal).

Uit het bovenstaande blijkt dat er oorspronkelijk waarschijnlijk houten palen hebben gestaan. Immers, er was sprake van palen die *"verrottet offi verdarven"* waren.

Of er bij de herplaatsing weer houten palen zijn neergezet, of dat men hiervoor toen al steen heeft gebruikt is niet bekend. Zeker is dat de nu nog bestaande "Grevenpaal" gemaakt is van Bentheimer zandsteen. Deze "Grevenpaal" staat op de Rijksmonumentenlijst.

Op deze plaats begint de grens van Hengelo met Haaksbergen. Vanaf dit punt zouden we als eerste "**de Goorpaal**" tegen moeten komen. Hij zou aan de Haaksbergerstraat moeten staan, maar deze paal is ook niet meer aanwezig. Verder gaand in dezelfde richting stuiten we op de "Kattestaartpaal". Deze paal is aanwezig, maar hier zit een verhaal aan vast. De paal die hier staat is niet de originele. Hij is te klein en heeft bovendien een geheel vlak geslepen kant, wat in afwijking is met de andere palen. De paal die er het laatst gestaan heeft, was een grote Bentheimer zandsteen paal. Deze is in het verleden,

de paal op het Buurserzand

de "kattestaartpaal"

naar verluidt, verplaatst naar het Buurserzand, waar hij nog steeds staat, om bij te dragen aan de invulling van een soort openluchtmuseum, opgezet door de Heer J.B. van Heek. Of dit zo is, is niet helemaal duidelijk. Zeker is dat de oorspronkelijke paal een driekante vorm had. In het procesverbaal ter vaststelling van de gemeentegrens van Haaksbergen uit 1825 wordt er nog gesproken over "*een driekante paal, staande bij het Buurser kleine veen, genaamd de Kattestaartpaal*". De paal die nu op het Buurserzand staat is echter nagenoeg vierkant van vorm. Als het bovenstaande waar is, dan zou de oorspronkelijke driekante

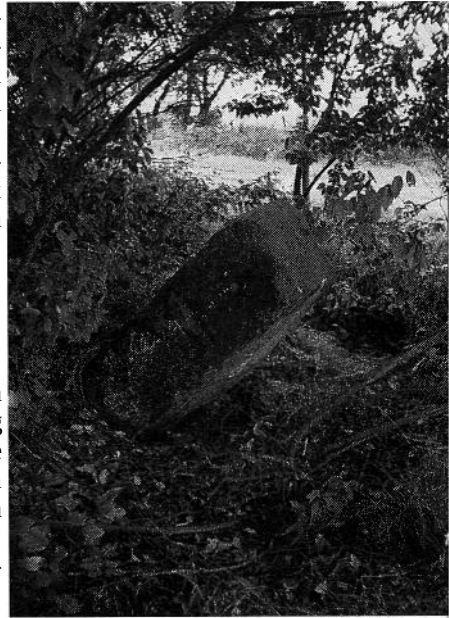
de "Leppenpaal"

de "Slagersmaatpaal"

paal tussen 1825 en 1843 nog vervangen zijn door een ander exemplaar. Op 29 november 1843 werd namelijk de akte gepasseerd van de finale verdeling van de marke, oftewel, de opheffing van de marke Buurse. Het is niet waarschijnlijk dat er na deze datum nog akties geweest zijn zoals het vervangen van grenspalen.

Verder gaand in noord-oostelijke richting komen we de "Leppenpaal" of "Leppinkpaal" tegen. Deze wordt op de topografische kaart, blad 34 F, aangegeven met G.P. De paal heeft eerder in een weiland gestaan aan de Oude Haaksbergerdijk, maar is op een gegeven moment, waarschijnlijk wegens overlast, verplaatst naar de bosrand aangrenzend aan dit weiland. Het is een zware paal van Bentheimerzandsteen, zonder inscriptie. Ook dit is een Rijksmonument.

de "Berktepaal"

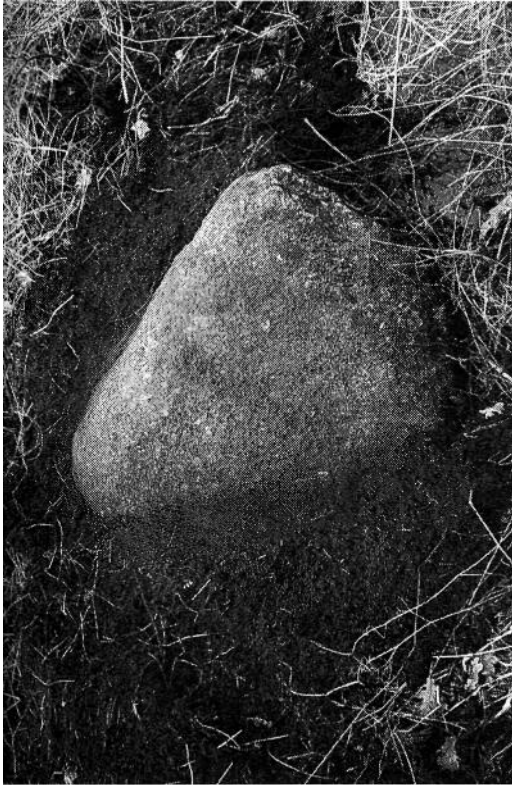
Verder in de richting van de grens met Duitsland komen we bij een camping aan de Oude Buurserdijk. Aan de zuidgrens van deze camping staat de "Slagersmaatpaal". Deze paal staat met name genoemd op de bovengenoemde topografische kaart. Hij staat aan de noordkant van een slootje, dat hier de grens vormt. Ook hier betreft het weer een paal van Bentheimerzandsteen, ongeveer 160 cm hoog en een vierkante doorsnede van 40X40 cm. De paal heeft geen inscriptie.

Vervolgens zouden we de "Veenpaal" op onze weg moeten tegenkomen. Deze is echter niet te vinden en navraag in de buurt levert ook geen enkele duidelijkheid op wanneer dit exemplaar verdwenen zou kunnen zijn. De plaats ligt in het vroegere Buurserveen, waar in de loop der tijd nogal wat grond

verkaveld is en het is niet ondenkbaar dat bij dergelijke activiteiten een paal als deze verloren is gegaan.

De volgende in de rij is de "**Berktepaal**" en we treffen hem aan op de plaats waar hij altijd heeft gestaan. Ook deze staat met name genoemd op de topografische kaart. De paal staat op de hoek van een bosperceel en is scheef gezakt naar het noorden, onder een hoek

van ongeveer 45 graden. Het is een zware paal van Bentheimerzandsteen zonder inscriptie met de ongeveer de volgende afmeting, hoog 240 cm, doorsnede 45X45 cm.

de "Hegestein"

Vervolgens zouden we op een grote keisteen moeten stuiten. Deze steen staat aangegeven in het reeds eerder genoemde "*Procesverbaal ter vaststelling der grenzen van de gemeente Haaksbergen*" uit 1825. De passage hieruit luidt als volgt: "*tot op de keisteen, genaamd 'de Hegestein', gelegen op het bouwland van Jan Hendrik ten Hege*". Na lang zoeken hebben we deze markante grensmarkering inderdaad aangetroffen. Het viel niet mee hem terug te vinden omdat hij helemaal weggezakt is onder in het talud van een slootje. Daar lag hij helemaal overgroeid met gras en riet en het heeft ons verscheidene uren gekost hem te lokaliseren. We waren er

de "Werthepaal".

daarom zo op gebrand hem te vinden omdat bij onderzoek in januari 1990, door de heren Spee en Taat van de oudheidkamer Twente, hij nog op z'n plaats lag. Als hij bij ons onderzoek verdwenen geweest zou zijn, dan zou dat dus vrij kort geleden gebeurd moeten zijn. In dat geval zou de kans om hem weer op te sporen niet onaanzienlijk geweest zijn. Gelukkig is dit dus niet nodig.

Dan zouden we op onze weg de "Broekheurnepaal" moeten aantreffen, maar ook deze is niet meer aanwezig. Hierover zijn geen nadere gegevens bekend.

Als laatste markepaal op dit gedeelte van de grens treffen we de "Werthepaal" aan, staande op de grens met Duitsland. Deze paal is, volgens Taat ten onrechte, opgenomen als rijksgrenspaal en heeft het nummer 840 D gekregen. Hij vormde de grensafscheiding tussen "Esmarke, Usselermarke en Buursermarke en bevat dan ook de inscripties EM, UM en BM. Tevens staat in de paal het jaartal 1743 gegraveerd. De paal is aan de westkant beschadigd. Het verhaal gaat dat deze beschadigingen er in 1945 in geschoten zouden zijn door grenswachten.

De paal was in 1976 verdwenen en is door de heer Wennik bij toeval ontdekt bij een steenhandelaar. Na procesverbaal door zowel de politie van Enschede, als die van Haaksbergen is de paal teruggevorderd en opnieuw geplaatst. De steen is ongeveer 100 cm hoog en 20X40 cm in doorsnede en is gemaakt van Bentheimerzandsteen. Hij staat op een betonnen fundament. Op de zuidzijde bevindt zich een merkteken van het NAP.

Aan de Oost- en Zuidzijde van de marken Buurse en Hones werd de grens gevormd door de Rijksgrens met "*Pruisisch*" gebied.

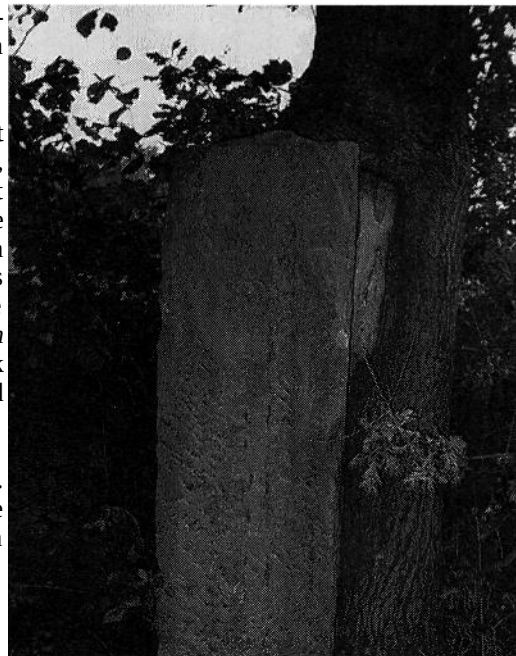
De beschrijving van de grenspalen die deze grens markeren valt enigszins buiten dit onderzoek, alhoewel sommige van deze palen behoorlijk oud zijn en dus evenals de markepalen van historische waarde. Echter, het gevaar dat ze op termijn zullen verdwijnen is hier niet aanwezig, zodat inventarisatie van de toestand omtrend deze palen minder noodzakelijk lijkt.

Langs de grens met Duitsland lopend komen we op een zeker moment bij de Rijksgrenspaal nr.832, de "Jurisdictiepaal" (zie titelblad). Bij deze paal begint de grens van Hones met Gelders gebied, met name met de marke Rekken. Hier pakken we de markegrens weer op, die hier samen valt met de huidige provinciegrens tussen Overijssel en Gelderland.

Vanaf de Gp. 832 in Westelijke richting gaande zouden we volgens het procesverbaal ter vaststelling van de grens van de gemeente Haaksbergen uit 1825 eerst een stenen paal tegen moeten komen "*staande in de hoek alwaar de wegen van Oldekotte en Nijkerk na Haaksbergen zig vereenigen*". Deze paal staat er niet meer. Verder wordt beschreven dat er op dezelfde lijn meer naar het Westen een paal geplaatst zal worden tegen het bouwland van Langelo. Deze paal is ook niet aangetroffen.

Dan komen we aan een huis, genaamd "het Krakeel". Op de hoek van "Krakeelskamp" zal, volgens het Procesverbaal, een paal geplaatst worden en genaamd "den Krakeelspaal". Ook die hebben we niet kunnen vinden. Nog steeds in dezelfde richting verder gaand, wordt als volgende markepaal genoemd de "Veenrietpaal", met als merktekens *de wapens van O en G*. (Overijssel en Gelderland). Helaas is ook dit exemplaar niet voor het nageslacht bewaard gebleven.

De volgende in de rij is de "Hellekampspaal". Deze is gelukkig nog aanwezig en staat op de scheiding van een klein bosperceel en een weiland, tegen een oude houtwal aan,

die hier waarschijnlijk al sinds mensenheugenis de grens vormt. Het is, zoals gebruikelijk, een paal van Bentheimerzandsteen, ongeveer 1.80 m boven het maaiveld uitstekend en met een vierkante doorsnede van plusminus 45X45 cm.

De paal staat pal tegen een eik aan en is hier zelfs voor een deel min of meer mee vergroeid. Een prachtige plaats, waar hij nog eeuwen kan blijven staan.

Het gebied ten Zuiden van de grens die zojuist hierboven beschreven is, gemarkeerd door de "punten" de Hellekampspaal, Niekerk en de Rijksgrenspaal Gp 832, wordt "het Twistveld" genoemd. Het heeft deze naam te danken aan het feit dat er over de ge-bruiks- en eigendomsrechten van dit gebied zo'n honderdzeventig jaar lang getwist is tussen "*die uit Hoxbergen en de Rekkensen*". Bij de "Vereniging tot beoefening van Overijssels en regt en geschiedenis" is van de hand van D.Jordaan J.G.Hzn. over deze kwestie een artikel verschenen met als titel "**Grensgeschillen tussen Haaksbergen en Rekken**". (De strijd om het Twistveld), waarin deze kwestie uitgebreid wordt belicht.

Weer terug komend op de markegrens, tevens Provinciegrens, gaan we vanaf de genoemde "**Hellekampspaal**" verder in westwaartse richting. Als eerste zouden we dan "de Postpaal" tegen moeten komen, maar deze is niet aangetroffen.

de "Mallumseveenpaal",

Bij de volgende hebben we meer geluk, de "**Mallumseveenpaal**" is in het veld nog aanwezig. In het *Hoonesbosch* ligt de paal over een greppel, die hier de grens vormt.

Het is wederom een stenen paal met een afmeting van ongeveer 1.6 m lang en een doorsnede van plus minus 45X45 cm. Hij ligt op particulier terrein en er zou overwogen moeten worden om contact op te nemen met de eigenaar van de grond om te kijken of het mogelijk is deze paal weer rechtop te zetten. Het terrein is welliswaar niet vrij toegankelijk, maar dat neemt niet weg dat de markepaal z'n historische waarde heeft en dus in stand gehouden dient te worden.

Als volgende object op onze reis langs de grens zouden we achtereenvolgens de "**Zandpaal**" en de "**Rietmolenpaal**" tegen moeten komen. Deze zijn echter niet aangetroffen.

Vanaf "de Rietmolenpaal" loopt de grens in Noordelijke richting om verderop weer geleidelijk af te buigen naar het Westen. Op dit hele traject zouden we in volgorde tegen moeten komen; de "**Paal Blinde**", de "**Markvelde Paal**", de "**Kinkel Paal**" en "**De Paal**", maar van geen van deze palen is enig spoor terug te vinden. Navraag bij verschillende bewoners in de buurt waar ze zouden moeten staan heeft niets opgeleverd.

Zoals bij de korte beschrijvingen van de Marken aan het begin van dit artikel al reeds is opgemerkt, bestond de Marke Brammeloo uit een Overijssels- en een Gelders gedeelte. Op de grens van dit Gelderse gedeelte met de naburige gelderse marke **Markvelde** zou zich op z'n minst nog één paal bevonden hebben. Deze is echter niet meer aanwezig in het landschap.

Paal aan de Binnenveldsweg.

Vanaf "**De Paal**" in de richting van Hengevelde gaande, komen we weer uit bij het punt waar we met onze reis langs de buitengrens begonnen zijn, n.l. "**de Rospaal**".

Ook binnen de grenzen van de gemeente Haaksbergen zijn nog een viertal Markepalen te vinden. Allereerst de marke-paal aan de **Binnenveldweg** in St.Isidorishoeve. Komende vanaf de Goorsestraat staat hij aan de rechterkant van de weg bij huisnr. 38, op de rand van het weiland. De paal staat in een betonnen voet en heeft de volgende inscripties; aan de wegzijde, B-1792-182(0) en aan de weidezijde, H-1792-1871-S1920. De paal is ooit tijdens werkzaamheden omgeraakt en later weer opgericht. Vandaar de betonnen voet. Bij het herplaatsen is hij ver-

keerd om neergezet, de letter B wijst naar de marke Holthuizen terwijl de letter H naar de marke Boekelo gekeerd is. Bij alle andere palen met inscriptie is dit juist andersom, dus met de beginletter van de marke naar het grondgebied van deze marke toegekeerd.

In de bosrand aan de Oldenkotsedijk staat eveneens een paal. Het is een behoorlijk groot, uit Bentheimerzandsteen gehouwen, exemplaar zonder inscriptie en hij komt voor op de lijst van Rijksmonumenten. Hij staat op de grens van de voormalige marken Langelo en Hones.

Velen zullen niet weten dat we zelfs binnen de bebouwde kom van Haaksbergen een oude markepaal hebben staan en wel net ten noorden van de spoorwegovergang in de Veldmaterstraat. In de richting van de Hengelosestraat lopend kunt U hem aantreffen pal na het "Schaddespoor", aan de linker kant van de straat, in de beplanting die de gemeentelijke plantsoendienst daar ter plekke heeft

aangebracht. Hij staat, naar uit ons onderzoek blijkt, op de plaats waar hij oorspronkelijk thuis hoort. Ondanks alle bouwactiviteiten in het verleden bij de uitbreiding van het dorp in deze richting is dit monument gespaard gebleven voor de ondergang.

Aan de Beckummerweg bij St.Isidorushoeve heeft eveneens een paal gestaan, maar deze is op een gegeven moment verdwenen. Bij onderzoek door de Hr.Asbreuk, reeds in de tachtiger jaren uitgevoerd, zijn brokstukken van deze paal aangetroffen op het kerkhof achter de kerk in St.Isidorushoeve, alwaar ze dienst deden als padverharding. Eén van de fragmenten, met daarin de inscriptie "H" en "1792", is hier weg gehaald en nu terug te vinden, ingemetseld in één van de muren van het huis van de fam.Asbreuk.

Hiermee zijn we aan het einde gekomen van onze tocht langs de markepalen van Haaksbergen. Het zijn er nog heel wat en dat is vrij uniek. Op heel veel andere plaatsen in het land zijn dit soort dingen op grote schaal verdwenen, hoofdzakelijk door ingrijpende veranderingen in het landschap b.v. door verkavelingen en andere landinrichtingsprojecten. Laten we er zuinig op zijn. Ze vertellen ons iets over de geschiedenis van onze gemeente.

Paal aan de Veldmaterstraat

Fragment van de paal aan de Beckummerweg.

Geraadpleegde literatuur en documenten:

1. Procesverbaal ter vaststelling van de grenzen van de gemeente Haaksbergen, anno 1825.
 2. Historie van Haaksbergen, deel II.
 3. Diverse oude kadasterkaarten.
 4. Aantekenigen bij veldonderzoek door dhr.Spee en dhr.Taat van "de Oudheidkamer Twente" . (tegenwoordig v.Deinse instituut).
 5. Diverse oude- en nieuwe landkaarten.
 6. "Twènter Laand en Leu en Léven" , door C.Elderink.
 7. "Grensgeschillen tussen Haaksbergen en Rekken", door D.Jordaan J.G.Hzn.
- Dit onderzoek is gedaan door W.H.M.Winkels, J.G.Hofste op Bruinink en A.M.Otter, allen van de Historische Kring Haaksbergen.

- ¹⁾ Een marke is een gemeenschap van landeigenaren met rechten op de aangrenzende ongebouwde gronden.
Ook wel de onbebouwde gronden zelf.
- ²⁾ De markerichter, ook wel holtrichter genoemd, is de voorzitter van de markevergaderingen.
- ³⁾ Een ware of waarschap is een aandeel in de marke. Hieraan was stemrecht verbonden.
- ⁴⁾ Het ervemarkerichterschap is het recht wat bij de eigenaar van een erve berustte om het markerichterschap uit te oefenen en wat in het algemeen door de eeuwen heen op dit erve bleef.
- ⁵⁾ Onderhandse akte in het overschrijvingsregister van het kadasterkantoor te Almelo, deel 86, akte 9.
- ⁶⁾ Een holting is een markevergadering waarin alle gewaarden in de marke stemrecht hadden.
- ⁷⁾ Onder handse akte als bij 5), deel 48, akte 24.
- ⁸⁾ Idem, deel 86, akte 4.
- ⁹⁾ Idem, deel 48, akte 14.
- ¹⁰⁾ Idem, deel 28, akte 19.

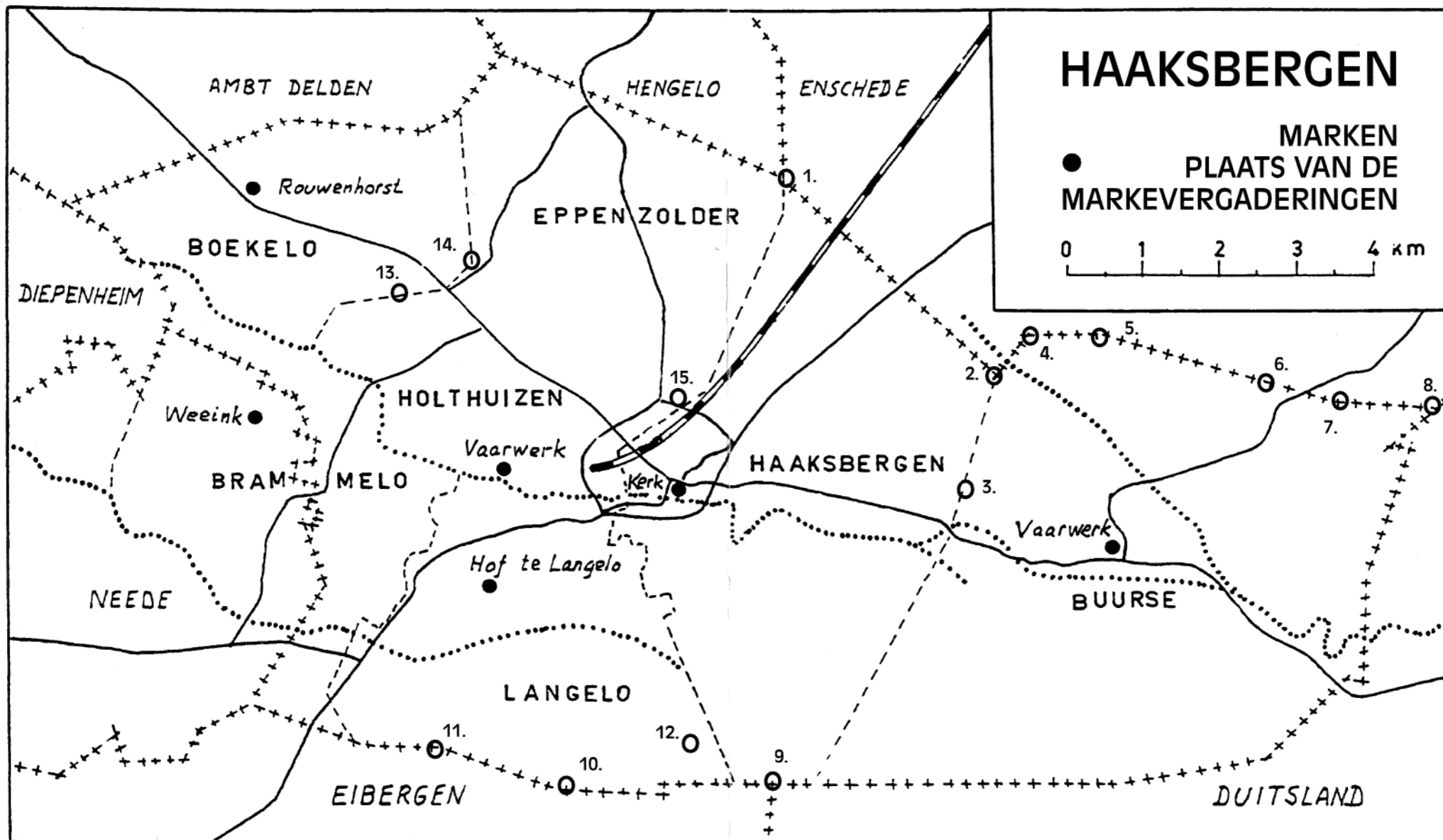
Colofon

Dit is een uitgave van de "Historische Kring Haaksbergen"

Samenstellers: W.H.M. Winkels, J.G. Hofste op Bruinink en A.M. Otter.

Layout en druk: Hassink drukkers te Haaksbergen. Foto's: J.G. Hofste op Bruinink.

Haaksbergen, mei 1998.

Plaats van de Markepalen met kaartcoördinaten

1. Grevenpaal	-	467.888 / 249.325	6. Berktepaal	-	465.138 / 255.538	11. Mallumseveenpaal	-	460.288 / 244.750
2. Kattestaartpaal	-	465.200 / 252.038	7. Hegesteen	-	464.850 / 256.450	12. Paal a/d Oldenkotsedijk	-	460.750 / 248.000
3. Paal op Buurserzand	-	464.200 / 251.625	8. Werthepaal	-	464.725 / 257.800	13. Paal a/d Binnenveldweg	-	466.100 / 244.325
4. Leppenpaal	-	465.700 / 252.638	9. Jurisdictiepaal	-	459.838 / 249.053	14. Paal a/d Beckummerweg (niet meer aanwezig)	-	466.425 / 245.088
5. Slagersmaatpaal	-	465.725 / 253.563	10. Hellekampspaal	-	459.725 / 246.025	15. Paal a/d Veldmaterstraat	-	465.050 / 248.350